

Retruque

**RETRUQUE AO RELATORIO
DE M. CARME JUNYENT**

Pilar García Negro

Universidade da Coruña

Sexan as primeiras palabras para expresar os parabéns ao Consello da Cultura Galega polos seus primeiros vinte e cinco anos de vida, e porque o grafismo que escolleron olla para o futuro: convida a imaxinar produtivamente a nación galega e, dentro dela, naturalmente, a lingua, como moi ben Carme Junyent tamén recordaba.

Alégrame moito, en segundo lugar, encontrarme coa profesora Carme Junyent aquí, na nosa terra, na Galiza; en anteriores ocasións, coincidíramos na súa, en Cataluña, ou noutros lugares. Dá xenio comprobarmos, máis unha vez, como a frescura e a renovación do seu pensamento seguen vivas, sobre todo porque sitúa a lingua como o que é: institución humana basilar e primaria, para toda a humanidade, non, por tanto, dun punto de vista eurocéntrico, senón planetario, abrangente de todos os pobos do mundo.

O que ela acaba de recordar incide nunha necesaria hixiene epistemolóxica, pola que eu tamén avogo, necesarísima en materia lingüística, para distinguir realidade obxectivas –comprobables historicamente, analizables cientificamente– de mitos, lendas, supersticións e, aínda, *supercherías*... que formarían parte do que eu denomino humoristicamente «suciolingüística». Neste mesmo espírito e intención esclarecedora, suxiro as seguintes puntualizacións:

En primeiro lugar, o título deste foro é reversible: *Sociedades plurilingües: da identidade á diversidade* podería moi ben ser *Sociedades plurilingües: da diversidade á identidade*, porque ela, a diversidade, non é unha calidade adxectiva da especie humana, senón esencial, tal e como Castelao xa o interpretaba perfectamente cando acudía á imaxe de que o sol aluma por igual todo o planeta e fai negros en África e brancos en Europa e, sobre todo, cando entendía a diversidade de Babel non como un castigo senón como unha condición ínsita á propia natureza humana e ao propio desenvolvemento da humanidade. Non existe a lingua, en abstracto; existen aS linguaS –como con maiúscula gráfica se encargaban de subliñar as entidades organizadoras do primeiro congreso que portaba

tal nome, en contestación ao dedicado unicamente ao español–, linguas, en plural, como produtos e manifestacións da común facultade humana: a posesión da linguaxe, molde do pensamento, anverso e reverso da mesma moeda.

En segundo lugar, aclarariamos como o «corpo do delito», no que atinxe ao problema das linguas que padecen unha situación subordinada a respecto dunha outra dominante, atoparémolo sempre fóra da lingua mesma; é extralingüística a causa, a orixe, da depresión-represión-opresión –e non estou a xogar a ramificacións etimolóxicas...– das linguas que a padecen. Sofre o problema o código, reséntese a lingua na súa totalidade, coñece perda funcional e, por aquí, debilítase o órgano en si, mais a causalidade é sistémica, obedece a razóns de imposición económico-política que se serve, tamén, da imposición lingüística para reforzar a súa hexemonía. Non vale, xa que logo, a tan repetida confusión entre lingua e metalingua. A primeira existe na sociedade –por iso, na disciplina Sociolingüística o primeiro lexema resulta epíteto do segundo–; a segunda é obxecto formal de variadas disciplinas científico-gramaticais. Mais debe ficar claro que o problema dunha lingua como o galego, na actualidade –ou o catalán a que se referiu a profesora Junyent–, non se explica desde a Filoloxía ou a Dialectoloxía, senón desde a Historia e a Socioloxía.

A terceira aclaración desexo vinculala á exhibición dun mapa físico de nós, da Galiza. A información que este mapa nos comunica, así, de primeira man e sen maior averiguación, revela unha distintividade marcada da nosa base infraestrutural. Sabemos que somos a nación europea con máis quilómetros de costa –mil douscentos, aproximadamente–; con fachada ao Atlántico e mais ao Cantábrico; quince ou dezaseis rías; portos naturais e portiños –en termo españolizado, «calas»– en gran número. Sabemos que somos o país dos mil ríos e posuidores dunha moi particular orografía, con comarcas fortemente diferenciadas, a despeito dos apenas trinta mil quilómetros cadrados de extensión actual, ao igual que microclimas e situacións xoeconómicas diversas. A infraestrutura é nidia e inequivocamente galega, distintiva, como, para ben ou para mal, foi visto desde os primeiros historiadores que se ocuparon de nós. Vaiamos agora á estrutura, á lingüística, en concreto: en calquera lugar onde pousemos o lapis ou o indicador, aparecerá un topónimo tamén distintamente galego: Agolada, Celanova, Ribadeo, Lugo, Xinzo de Limia, Portela, Taboada, Lamas..., mínima mostra dos trinta e tres mil núcleos de poboación que temos –a metade de todo o

conxunto dos territorios do Estado-, alén dunha abondosísima hidronimia e microtoponimia, igualmente galega. Repararemos a seguir na superestrutura, isto é, na lingua en que están redactadas as informacións e indicacións deste mapa, que foi distribuído no seu día polo xornal de maior tiraxe dos editados na Galiza. Agora lemos: «simbología de interés turístico»; «aeropuerto»; «puerto comercial»; «otros lugares de interés»; «fiestas», etc. Ula, a ruptura? Onde está a ruptura e quen a executa? Quen rompe unha continuidade «natural» en virtude da cal o uso voluntario e escollido, predeterminado, rompe o *continuum* mencionado?

En cuarto lugar, a variable cuantitativa non é elemento caracterizador, en termos definitorios, dunha lingua. Non é obviamente «máis» lingua o inglés –con centos de millóns de falantes en todo o mundo– do que o islandés, con non máis de douscentos oitenta mil. Do mesmo xeito, o concepto de minoría lingüística cumprirá referencialo sempre verbo da lingua de que se trate e das súas condicións situacionais e contextuais: a minoría alemán-falante, en Bélxica, goza de perfecta saúde; non ten problemas de oferta e prestacións a minoría igualmente xermana do Sud-Tirol, como non os ten en absoluto o 7 ou 8% de sueco-falantes de Finlandia, que contan cun estatuto de cooficialidade garantido. Nada a ver, claro está, con minorías moi pouco ou nada nomeadas, como as dos nosos emigrantes galegos por moitos lugares do mundo adiante e en gran número historicamente: nos países de destino, comprobaron que ou aprendían e sabían, nunha medida mínima, ao menos, alemán ou sabían alemán; e o mesmo predicariamos para o inglés ou o francés.

En quinto lugar, viaxamos historicamente desde a imposición do monolingüismo ferreño da lingua oficial do Estado español á admisión e propaganda interesada do bilingüismo, nunha conversión perversa da evidencia desigualitaria en obxectivo, en ideoloxema de distribución actual. Viaxamos, por tanto, do disfemismo ao eufemismo: da punición total das linguas que non fosen o español á súa aparente inclusión no cadro, con tal de elas manterem e se resignaren ao seu rol secundario e en permanente subterranidade. O tal bilingüismo é fillo, en todo caso, dun xogo trucado, dunha dupla moral, a que o considera san, beneficioso e aínda inevitable para os falantes das linguas B e nunca proclamable como ben necesario e aínda como conquista para os usuarios das linguas A. Bilingüismo de conveniencia ou, mellor dito, de *comenencia*...

En sexto lugar, o plurilingüismo –reiteramos– non é calidade adxectiva, senón substantiva. É un elemento, diríamos, do repertorio, en falándonos da humanidade no seu conxunto. Non é, pois, en termos estritos, unha «riqueza», senón unha condición ínsita aos grupos, ás sociedades en que se organiza a especie humana como tal. Non somos, os humanos, clónicos, senón individuos vinculados a un grupo. Se posuímos unha lingua dada, non é en calidade de individuos singulares, senón de membros dunha sociedade determinada. Adoito dicir que todas e todos temos moitos máis anos dos que figuran no noso documento de identidade: todos portamos en nós moito do que nos precedeu e do que, por tanto, nos constrúe na sincronía en que vivimos. Unha outra cousa é a utilización colateral do termo e do concepto, predicado como adquisición necesaria ou conveniente. Neste sentido, recordaremos o xa dito: a súa aplicación ha de ser a *tutti quanti*, non só aos falantes das linguas B. Utilizado como eufemismo dunha situación desigual, equivalerá a un medicamento paliativo, sen metáfora clínica, mais non remediará en absoluto a doenza curable: a necesidade de normalización desa lingua B. Nese sentido, a invocación tan frecuente ao inglés como a solución do conflito galego/español non ten a menor validez resolutive, non sendo como reforzador e lexitimador dun imperialismo lingüístico –a escala mundial ou estatal– que se quere presentar como fatal e irreversible.

Lembraremos, así mesmo, como entre nós, afortunadamente, non prosperou a oferta do galego só para os que o posúisen como «lingua materna». Estou a evocar debates de hai moitos anos –xa décadas– nos que tivemos de defender arduamente a impartición do galego e en galego para todos os escolares e non só para aqueles ambiental e socialmente familiarizados con el. Única vía real de reintegración e de cohesión unitiva para toda a sociedade galega, comunidade escolar incluída. Foi así como o galego chegou simultaneamente a aulas da montaña de Lugo, da universidade compostelá, de institutos de ensino secundario da Coruña, das, daquela, universidades laborais ou de escolas moi afastadas de calquera vila ou cidade.

A imprescindible planificación lingüística, en todas as súas variantes e modalidades, segue a ser obriga inescusable dos poderes públicos. Condición necesaria, mais non suficiente, pois ha de ir acompañada da precisa pedagogía social, como se leva facendo desde hai décadas, para que, paulatinamente, a minoría galego-consciente dilate as súas marxes, aspire a deixar de selo e consiga que a

sociedade toda internalice a importancia, tamén material, da posesión íntegra da lingua galega. A noción de normalización debe deixar de se utilizar como como-dín semántico en acepcións que resultan ser o contrario da súa denotación: en primeiro lugar, élle aplicable á lingua que a precisa, non como sinónimo dunha especie de expediente regulador de emprego, á maneira do capitalismo habitual; en segundo lugar, brandida como mero recurso declarativo ou, aínda, declamativo, non compromete a nada práctico, e avaliable e corrixible, se for o caso; en terceiro lugar, cumprirá marcar e coñecer os seus fitos procesuais, para non caer-mos en operacións redundantes que non teñen o menor efecto multiplicador verbo da expansión do galego.

O pensamento, en fin, non se expresa a través das palabras: vive nelas. O coñecemento cabal da lingua galega –ao que convido cordialmente á colega Carme Junyent– conta cun grande atractivo engadido, que é o caudal da súa literatura clásica, auténtico cosmos de valor particular e universal. A crise que vive aínda o galego como lingua é debedora, xa se dixo, de razóns extralingüísticas: se política e social foi a súa erradicación, a súa «expulsión do paraíso», política e social ha de ser, irremediabilmente, a súa reposición, a súa devolución e reinstalación na terra e na sociedade que a alimentaron secularmente e dela se valeron sen necesidade de o xustificaren nin precisión de artificios compensatorios. Esta reposición ha de operar, obviamente, sobre o mundo real e o tempo real en que vivimos, tal e como afirmaba lucidamente o profesor Ricardo Carvalho Calero: «unha língua non pode perpetuar-se se non se exercita, unha língua non pode realizar-se se non se proxecta sobre un mundo real». Nesas estamos...